

20. Spiski naselennyih mest Rossiyskoy imperii, sostavlenyie i izdavaemyie Tsentralnyim statisticheskim komitetom Ministerstva vnutrennih del (1862) [*Lists of settlements of the Russian Empire, compiled and published by the Central Statistical Committee of the Ministry of the Interior: [According to 1859]. XXXIII: Poltava Province*]: [Po svedeniyam 1859]. [Vyp.] XXXIII: Poltavskaya guberniya / Obrab. N. Shtiglitsom. Sankt-Peterburg: izd. Tsent. stat. kom. Min. vnutr. del.

УДК 93:327.82+94(477)

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ В ПОЛІТИЧНИХ МАНІПУЛЯЦІЯХ ЕПОХИ ПОСТПРАВДИ

Мелекєсцев Кирило

Стаття базується на аналізі новітньої літератури (наукових статей, авторських блогів) і джерел (повідомлень у соціальних мережах, веб-сайтах ЗМІ) для деталізації використання у діяльності політичних сил, діячів, державних органів влади історії для підтримки тих чи інших дій у зовнішній політиці. Методика статті, пов'язана з дослідженням джерел з мережі Інтернет, базується на сучасних реаліях так званої «епохи постправди», у якій емоційність того чи іншого повідомлення та його відповідність світогляду споживачів більшою мірою сприяють довірі, ніж кореляція повідомлення з фактичною інформацією. Для «політики постправди» характерне домінування коротких, чітких повідомлень, що зможе легко запам'ятати читач, який вимушений сприймати велику кількість різноманітної інформації кожного дня. Хоча здебільшого до такої політики зараховують сучасні «брехливі новини» та неправдиві висловлювання державних діячів, проте наведені в статті приклади демонструють, що для Східної Європи особливо характерна орієнтація на історичні ретроспективи як підґрунтя для виправдання сучасних політичних рішень. Через це для впровадження державної політики та оформлення свого публічного іміджу суб'єкти політичної діяльності активно використовують соціальні мережі, такі як Twitter. На прикладах заяв державних діячів України, Польщі та Москви розкрита багатостороння маніпуляція різноманітними фактами історії України (зокрема з їхнім викривленням) для підтвердження провідних наративів як в очах власного населення, так і задля вимагання компенсації з боку інших сторін. Останнє визначено як особливо перспективний напрям історичних маніпуляцій, що відрізняється від застарілої кремлівської практики фальсифікації та заперечень, проте ризикує розіграти й польсько-українські неузгодження у разі відсутності єдиної позиції.

Ключові слова: постправда, політика пам'яті, міжнародні відносини, історія України, українофобія.

Нинішня редакція словника Lexico Оксфордського університету визначає «постправдивими» такі явища, «що стосуються або позначають обставини, за яких об'єктивні факти менше впливають на формування громадської думки, ніж заклики до емоцій та особистої віри» [25]. Хоча концепт зазнав критики, адже передусім надає новій назви старим методам пропаганди, варто зазначити, що умови сьогодення створюють якісно новий контекст для діяльності пропаган-

дистів. Глобалізація та інформатизація суспільства роблять усі події в світі, з одного боку, відомими для всіх жителів планети з доступом до ЗМІ (більшість ЗМІ у мережі Інтернет безкоштовні та походять з різних країн, тож ситуація якісно відрізняється від доінтернетської доби, коли можна було або купити газету з обмеженого списку доступних, або отримувати інформацію, профільтовану телебаченням своєї країни), а з іншого – «менш важливими» для користувача (коли багато інформації про події в усьому світі, споживачі вимушені або ігнорувати частину інформації, або споживати її у максимальну скороченому вигляді). Перенасиченість інформацією призводить до того, що споживач все частіше читає лише невеликі повідомлення або навіть лише заголовки новин, щоб тримати себе в курсі інформації про все, що відбувається у світі [9].

Такою ситуацією активно користуються не лише ЗМІ (щоб отримувати додаткові перегляди своїх матеріалів і, відповідно, реклами, розміщеної партнерами), але й політики. Останні особливо зацікавлені у використанні схильності сучасного читача до споживання коротких, чітких повідомлень, причому таких, що відрізняються від стандартного «репертуару» політика. В решті-решт, навіть забудькуватий споживач інформації рано чи пізно помітить повторення попередніх обіцянок і фокусування на старих перемогах. Отже, для надання «живості» своїм виступам політики в епоху постправди люблять звертатися до історичної пам'яті. Їхні «екскурси» в історію, при цьому, можуть викривлювати події чи суперечити фактам, – для політики постправди це не проблема. Головне, щоб висловлювання було ємним, проголошено з упевненістю та здебільшого відповідало картині світу споживачів. У пересічного споживача немає часу займатися перевіркою фактів, отриманих з одного ресурсу, зіставленням різних джерел, навіть пошуком невідомих термінів, подій чи дат. Через це історична правда знаходиться перед великою загрозою від не лише політиків-зловмисників, але й від власне домінуючого способу споживання. Посилаючись на своє викривлене розуміння історії, люди формують у такий спосіб викривлене уявлення про політику сучасності, починають підтримувати реваншизм, іредентизм, акти вандалізму проти символів чи міст пам'яті «Іншого». Актуальним прикладом політики постправди стосовно історії є нещодавні вислови московського ватажка В. Путіна в інтерв'ю від 20 лютого 2020 р. Зауважимо, що для надання своїм словам вищезазначеної необхідної «впевненості», московський керманіч посилається на «загальновідомі реалії» того, що «українці та росіяни – то єдиний народ». Потім вже за такі «реалії» він починає видавати неправдиву інформацію стосовно історії («тільки у XVI ст. з'явилися перші мовні відмінності»), суперечить сам собі (відмінності у мові «починаються» у В. Путіна в XI, потім у XII, пізніше – у XIII, і, нарешті, у XVI ст.), підтасовує факти (ототожнює всіля-

ку «окраїну» Московії з Україною) та навіть згадує про застарілі міфи, про які зможе прочитати уважний глядач («український фактор почав розігруватися напередодні Першої світової війни австрійською спецслужбою») [12]. При цьому, на відміну від журналіста чи історика, політик не підпадає під жодні санкції за нехтування історичною пам'яттю, а в умовах постправди будь-яка неспростована інформація апріорі «може бути й правдивою» під певним кутом. Посилання на «різні погляди» як щит від звинувачень викривлення фактів також є характерним для постправдивого ставлення до історії.

В історіографії тема співвідношення історичної пам'яті з особливостями зовнішньої політики стає дедалі популярнішою. В Україні, звичайно, фокусується на власному досвіді, особливо у контактах з сусідніми країнами. Політика пам'яті в теоретичному та практичному вимірах ставала темою наукових конференцій [11]. Проте, знайомлячись з текстом багатьох робіт, що стосуються «політики пам'яті», читач знаходить, що вони здебільшого присвячені державній політиці щодо історії доби Другої світової війни та жертв радянської репресивної політики. В контексті використання пам'яті як елементу зовнішньої політики варта уваги дисертація А. Нінчука щодо ставлення до місць національної пам'яті як фактора українсько-польських відносин [8]. Польські колеги так само зверталися до питання використання історії у політиці постправди під час конференцій, розглядаючи теми неправдивих новин, заперечення геноциду, падіння авторитету гуманітарних дисциплін, кризи довіри до інформації, бажання споживача «довіряти брехні» [20]. З-поміж інших іноземних поглядів на проблему домінує бачення лише «сучасної» сторони політики постправди, лише проблеми «брехливих новин» та звинувачень ЗМІ у брехливості політиками. Виключенням є думка дослідниці Жаклін Джонс, яка приділяє значну увагу діяльності публічного історика в сучасному світі – у своєму блозі вона зауважила необхідність компіляції першоджерел сучасної епохи (як приклад – сертифікат про народження Б. Обами), а також перевірити наше ставлення до того, що може чи не може бути достовірним джерелом, адже для істориків майбутнього стане великою проблемою виокремлення правдивої та фальшивої інформації про теперішні події [21]. Подібні думки Д. Черніна з Чехії, який зауважує зростання псевдонаукових теорій та фальшивих наративів у історичній науці та інших дисциплінах в «еру постправди» [18]. У контексті зовнішніх зв'язків України та Польщі теми торкався й автор цієї статті в попередніх публікаціях [3; 4; 5; 22].

У вищезазначених публікаціях зазначалося поступове посилення з часом політизованого історичного дискурсу, висловлювання претензій щодо трактувань історії політиками (зокрема вищими органами законодавчої влади) Польщі та України. Проте попередні розвідки базувалися на традиційних джерелах (по-

відомленнях ЗМІ, аналітиці експертів, мемуарах державних діячів, історичній літературі), водночас епоха «постправди» кидає нові виклики дослідникам: інформація все частіше передається та споживається через так звані «соціальні мережі», а традиційні ЗМІ розжилися веб-сайтами, які поширюють новини мережею Інтернет. Однією з найпопулярніших систем для поширення новин стає соціальна мережа Twitter, у якій з часів Революції гідності утворилася та сегментувалася за політичними поглядами віртуальна спільнота українських користувачів. Особливістю Twitter є обмін короткими повідомленнями та можливість залучити до розмови майже будь-якого користувача мережі. Отож, Twitter став популярним майданчиком, на якому навіть анонімні користувачі отримали змогу заслужити увагу відомих зірок, вчених, різноманітних політиків. Останні віддають перевагу «монологам», не відповідаючи на коментарі користувачів (адже частенько ті можуть бути сформульовані у негативному чи жартівливому тоні) – найвідомішим прикладом такої поведінки є сторінка Президента США Д. Трампа, яка вже стала об'єктом досліджень американських вчених [23]. Альтернатива – політики, які активно спілкуються у мережі, як приклад акаунт регіонала М. Добкіна, що був заблокований мережею Twitter за ненормативну лексику [24]. Саме завдяки активності політиків у мережі українські дослідники починають казати про нову «Twitter-дипломатію» – особливу, «живу», відкритую широким народним масам презентацію політиків, політичних сил, навіть країн для створення позитивного публічного іміджу та налагодження контактів з іноземними колегами [15].

Тож, орієнтуючись на сучасні джерела, прямо пов'язані з новітніми способами поширення інформації, ми маємо на меті розкрити, у який спосіб історія України зображується в політичних маніпуляціях сучасності. Конкретно – розглянемо коментарі МЗС України та інших держав щодо подій історії, у яких формах вони публікувалися, що мали на меті.

Окрім вищезазначеного Twitter, органи влади, політичні сили та окремі політики України протягом останнього десятиліття вели сторінки у соціальних мережах. Так звана «діджиталізація» (оцифрування та публічна доступність інформації про діяльність органів влади) активно відбувалася протягом п'яти років після Революції гідності. В цей період створювалися сторінки міністерств та різноманітних державних служб, активність яких продовжувалася і за уряду В. Гройсмана, й уряду О. Гончарука. Прикладом офіційного представництва України (підтверджені сторінки мають у мережі Twitter особливу синю позначку) є створена у 2016 р. сторінка «Ukraine», метою якої є презентація української культури, природи, мови англомовній спільноті. Не обійшлося й без історії – сторінкою було створено групу повідомлень «#DecommunizationBenefits»,

в яких розкривалися особливості процесу декомунізації в Україні [26]. Цікавим є те, що «Ukraine» швидко почала брати й активну участь у взаємодії з подібними сторінками інших країн, зокрема з англомовною сторінкою МЗС Російської Федерації, розпочалися звинувачення один одного у пропаганді, зокрема до «дискусій» приєдналася спікерка московської дипломатії М. Захарова [16]. Кожна пов'язана з історією пам'ятна дата, кожна згадка про будівництво пам'ятників на честь діячів середньовічної Русі супроводжувалася обмінами невеличкими повідомленнями («твітами») між українськими та московськими Twitter-сторінками, які були вподобані та поширені тисячами користувачів. Великою темою стала подія, пов'язана зі згадкою у 2017 р. московським ватажком про «Анну Російську, королеву Франції», яка нібито розпочала «російсько-французькі відносини». Українські офіційні сторінки із сарказмом зустріли ці новини, на що отримали відповіді кількох офіційних російських представництв, розпочавши так звану «війну в коментарях» [27; 28]. Проводили пропаганду у зв'язку з помпезним встановленням В. Путіним пам'ятника Володимиру Великому, демонструючи англомовній спільноті, «як виглядає справжній монумент Володимира Великого» [29]. Також атакували спроби московського МЗС оголосити вшанування жертв Голодомору «політично мотивованим та таким, що суперечить історичним фактам» [30].

Такі «твіт-війни» датуються 2016–2017 рр., та останніми роками сторінка «Ukraine» значно обмежила свою діяльність (лише 16 твітів за весь 2019 р., 4 твіти за січень 2020 р.). Водночас подібну функцію взяли сторінки МЗС та Президента України. Вони, хоча й не мали практики «завітати» у коментарі до опонента, як це робила сторінка «Ukraine», однак транслювали у твіт-форматі будь-які офіційні коментарі МЗС та АП стосовно викривлення історії України іншими країнами. Це є новою тенденцією, що стосується вже 2017–2019 рр. Попередній досвід українсько-польських відносин до 2015 р. свідчив про те, що власне коментування питань історії було справою окремих депутатів та лідерів думок, але не офіційних МЗС та президентських адміністрацій [4]. Проте МЗС України за П. Клімкіна та В. Пристайка не залишало польську сторону без нагадувань про українську позицію щодо питань історії, при цьому навіть не надсилаючи традиційних нот протесту, а транслюючи інформацію через соціальні мережі та ЗМІ. Як приклад – заява прес-служби МЗС про стурбованість законопроектом у Сейми Республіки Польща, який був спрямований зокрема проти українських націоналістичних організацій середини ХХ ст. [7]. Водночас за подібні коментарі з боку польської та ізраїльської сторін щодо вшанування Україною воїнів-націоналістів українська сторона викликала іноземних дипломатів та привертала увагу на «контрпродуктивність» таких заяв та традиційну пропо-

зицію про те, що «дискусії у цій сфері мають точитися на рівні істориків і експертів, а не політиків» [6; 10]. Проте у випадку заяв В. Путіна, про які йшлося на початку статті, з відповідями на них відбулася плутанина. На жодному інформаційному ресурсі Президента України чи зовнішньополітичного відомства не було опубліковано жодної заяви щодо слів кремлівського ватажка [2]. Водночас американське видання «Washington Examiner» заявило, що отримало коментар від Офісу Президента, в якому критикувалися висловлювання В. Путіна [19].

Отже, ми бачимо два варіанти стратегії української сторони щодо обговорення питань історії в інформаційних умовах постправди. Перший варіант – привертання уваги до негативних для України трактувань історії із комбінацією новітніх форм інформаційного спротиву з традиційною дипломатичною практикою (викликання дипломатів іноземних держав для надання пояснень та співбесіди). Така стратегія побудована на «логіці» політики постправди, за якою «вірною» є позиція тієї сторони, за якою «останнє слово» та чії заяви є чіткими, впевненими, вчасними. Стратегія спрямована на «внутрішнього споживача», забезпечення його впевненості в тому, що влада готова стояти «на захисті національної історії». Другий варіант – ігнорування заяви іншої сторони, «доки не спитають». Така стратегія побудована на бажанні забути про цю подію взагалі, тож вигідніша для ситуації, в якій на меті стоїть не погіршити відносини з іноземною стороною. Проте зазначимо, що саме така стратегія була використана ОПУ стосовно заяв В. Путіна.

Окрім того, незважаючи на критику подібних дій сусідів, українська сторона також залучала події історії в ряді заяв щодо інших країн. Наприклад, у відповідь В. Клаусу (який звинуватив західних політиків у тому, що вони нібито «спонукають Україну провокувати Росію») в українському МЗС намагалися «відбитися» від чеського політика посиланнями на історію. Конкретно – на своїй сторінці у Twitter С. Перебийніс звернувся до колишнього керівника Чехії з питанням: «Чи означає його заява про Україну його згоду з тими, хто вважав, що в 1938 році Чехословаччина спровокувала «обережного і розсудливого» Гітлера?» [17]. Подібний приклад – у заяві від 19 квітня 2018 р. п'ятого Президента України П. Порошенка, який під час виступу у Верховній Раді України з приводу створення автокефальної помісної церкви вирішив покепкувати з російської сторони, заявивши, що «Саме з Царгорода пролилося на нашу благословенну землю світло християнської віри... Це вже потім ми поділилися ним з тим Заліссям, де давні київські князі необачно заснували Москву» [1]. Слова Президента України були активно поширені ЗМІ, проте не було прокоментовано, що саме він мав на увазі. П. Порошенко згадував про «канонічну» радянську версію створення Москви князем Юрієм Довгоруким, який вже після того став прави-

телем Києва. Навіть якщо опустити дискусійність такого походження цього міста, варто наголосити, що історичне оповідання виявилось значно деформованим в устах державного діяча. Проте ці слова мали яскравий ефект, а спроби їх «відкорегувати» були лише з ворожої сторони.

Перспективною для українських держслужбовців темою політизації історії може стати нещодавній польсько-російських дипломатичний та інформаційний конфлікт, який також мав як «традиційні», так і «віртуальні» фронти. Як зазначив В. Сердюк, «історична активність Путіна і РФ призвела до того, що лідер керівної партії «Право і справедливість» Ярослав Качинський прямо заявив про необхідність виплат Москвою репарацій за збитки, завдані Радянським Союзом за часів Другої світової війни» [13]. Темою суперечки є відшкодування Російською Федерацією, що оголосила себе правонаступницею СРСР, шкоди, нанесеної громадянам Другої Республіки Польща за події часів Другої світової війни. Звичайно, не варто забувати, що польські вимоги реституції можуть зачепити й Україну, тож будь-яка позиція щодо цієї теми має бути узгодженою з польською стороною. Для досягнення такої позиції може бути як «твітер-дипломатія», так і традиційна дипломатична діяльність: як приклад – стаття П. Клімкіна про спільну польсько-українську історію, із закликом до «відвертого діалогу» задля порозуміння [14].

Отже, за 2015–2020 рр. як українські держслужбовці й політики, так і їхні колеги з інших країн опанували «майстерність» ведення сторінок у соціальних мережах, а також розповсюдження повідомлень, які відповідають історичним наративам за преференцією держав. У подальших дослідженнях варто прорахувати, хто саме розпочав таку тенденцію, та відокремити пропаганду від контрпропаганди й антипропаганди. Проте дані, зібрані на сьогодні, свідчать про те, що маніпуляцією історії у політичних інтересах зацікавлені й опоненти України на світовій арені, та й, власне, українська влада.

Abstract

The article is based on the analysis of the newest literature (scientific articles, private blogs) and sources (messages on social networks, news media websites) with the purpose of detailing the use of history as justification for certain actions in foreign policy in the activities of political figures, parties, various state authorities. Such materials and methods, centered on the research of Internet sources, are representative of the modern realities of the so-called “post-truth era”, in which the emotionality of a particular message and its correspondence to a consumer’s worldview are more conducive to the message being trusted than its actual correlation with factual information. Post-truth politics are characterized by short, clear messages that can easily be memorized by a reader that perceives large amounts of information every day. Although the term “post-truth” is usually attributed to contemporary “fake news” and false statements of statesmen, the examples listed in the article show how Eastern European countries in particular characteristically misuse history as a basis for justifying modern political decisions. For this reason, political actors actively

use social networks such as Twitter to implement state policy and to shape their own public image. The examples of statements made by various bureaucrats of Ukraine, Poland, and Moscow reveal the multifaceted manipulation of various facts in the history of Ukraine (including complete distortions) in order to confirm the countries' pro-government narratives, both to get support in the eyes of their own people, and to demand compensation from other parties. The latter strategy is defined as a new and particularly promising area of historical manipulation, which differs from the usual Kremlin practice of falsifications and objections, but risks also warming up Polish-Ukrainian disagreements in the absence of a unified position.

Key words: post-truth, memory politics, international relations, history of Ukraine, Ukrainophobia.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Заснування Москви – необачний крок: Порошенко тонко потролив росіян. *Апостроф*. 19 квітня 2020 р. URL: <https://apostrophe.ua/ua/news/politics/regional-policy/2018-04-19/osnovanie-moskvyi--oprometchiviyi-shag-poroshenko-tonko-potrollil-rossiyan-/127622> (дата звернення: 25.02.2020).
2. Зеленський і МЗС досі не наважились відповісти Путіну на його заяви про «неіснування» українців. *Прямий*. 23 лютого 2020 р. URL: <https://prm.ua/zelenskiy-i-mzs-dosi-ne-navazhilis-vidpovisti-putinu-na-yogo-zayavi-pro-neisnuvan-nya-ukrayintsiv/> (дата звернення: 25.02.2020).
3. Мелекесцев К. І. Культурний та цивілізаційний аспект новітніх польсько-українських відносин (2005–2011). *Література та культура Полісся* / відп. ред. і упоряд. Г. В. Самойленко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2016. С. 200–210.
4. Мелекесцев К. І. Polish-Ukrainian relations and the issue of historical grievances in the societies of two countries. *Історичні і політологічні дослідження*. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. № 1. С. 270–283.
5. Мелекесцев К. І. Ініціативи та методологічні підходи українських і польських істориків щодо пошуку спільної позиції стосовно проблемних питань історії (2015–2017). *Государства Центральной и Восточной Европы в исторической перспективе: сб. научн. ст. по мат. межд. научн. конф.* Пинск: 24–25 ноябрь 2017 г. / под ред. Р. Б. Гагуа. Пинск: Полесский государственный университет, 2017. Вып. 1. Ч. 1. С. 145–150.
6. МЗС викликало посла Польщі після критики вшанування діячів УНР і ОУН. *Українська правда*. 8 січня 2020 р. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/01/8/7236840/> (дата звернення: 26.02.2020).
7. МЗС нагадало Польщі, що українці не були «колаборантами третього рейху». *Еспресо*. 26 січня 2018 р. URL: https://espresso.tv/news/2018/01/26/mzs_nagadalo_polschi_scho_ukrayinci_ne_buly_quotkolaborantamy_tretogo_reykhуquot (дата звернення: 25.02.2020).

8. Нінічук А. В. Місця національної пам'яті в сучасних українсько-польських взаєминах (1991–2018 роки): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2019. 22 с.
9. Повзик Р. Чому молодь не читає? *Інтернет-видання Полтавщина*. URL: <https://blog.poltava.to/povzyk/3683/> (дата звернення: 23.02.2020).
10. Погуляевський М. В українському МЗС відповіли на заяву Ізраїлю щодо антисемітизму. *Громадське*. 14 січня 2020 р. URL: <https://hromadske.ua/posts/v-ukrayinskomu-mzs-vidpovili-na-zayavu-izrayilyu-shodo-antisemitizmu> (дата звернення: 25.02.2020).
11. Політика пам'яті в теоретичному та практичному вимірах: матеріали конференції 2016–2019 рр. *Фонд ім. Рози Люксембург [та ін.]*. Рівне: Волинські обереги, 2019. 368 с.
12. Путин снова завел «песню» об одном народе с украинцами. *Українська правда*. 21 лютого 2020 р. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2020/02/21/7241217/> (дата звернення: 23.02.2020).
13. Сердюк В. Війна за історію: чи є в суперечці Польщі та РФ місце для України. *Європейська правда*. 30 січня 2020 р. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2020/01/30/71105744/> (дата звернення: 26.02.2020).
14. Стаття Міністра закордонних справ України Павла Клімкіна «Україна і Польща. Випробовування історією» *Посольство України в Латвійській Республіці*. 02 березня 2018 р. URL: <https://latvia.mfa.gov.ua/news/63397-stattya-ministra-zakordonnih-sprav-ukrajini-pavla-klimkina-ukrajina-i-polyssha-viprobuvannya-istorijeju-sajt-zbruc> (дата звернення: 26.02.2020).
15. «Твітер-дипломатія. Як новітні технології можуть посилити міжнародні позиції України?» (Дослідження). *Інститут світової політики. Главком*. 16 січня 2013 р. URL: <https://glavcom.ua/publications/119759-%C2%ABtviter-diplomatija.-jak-novitni-tehnologiji-mozhut-posiliti-mizhnarodni-pozitsiji-ukrajini-%C2%BB-doslidzhennja.html> (дата звернення: 25.02.2020).
16. У МЗС РФ звинуватили Україну в «нападі» на Росію через снігурів. *UNN*. 31 січня 2018 р. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1712742-u-mzs-rf-zvinuvatili-ukrayinu-v-napadi-na-rosiyu-cherez-sniguriv> (дата звернення: 25.02.2020).
17. У МЗС України відповіли на заяви екс-президента Чехії про провокування Путіна. *Сьогодні*. 8 січня 2019 р. URL: <https://www.segodnya.ua/ua/politics/v-mid-ukrainy-otvetili-na-zayavleniya-eks-prezidenta-chehii-o-provocirovanii-putina-1204088.html> (дата звернення: 26.02.2020).
18. Černín D. Role historie v době post-faktické. *Člověk v postfaktické společnosti*. Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové. 2018.

19. Gehrke J. Ukrainian President Volodymyr Zelensky criticizes Putin's 'geopolitical ambitions'. *Washington Examiner*. 22 лютого 2020 р. URL: <https://www.washington-examiner.com/policy/defense-national-security/ukrainian-president-volodymyr-zelensky-criticizes-putins-geopolitical-ambitions> (дата звернення: 26.02.2020).
20. History in a Post-Truth World. *Collegium Civitas*. URL: <https://www.civitas.edu.pl/en/our-university/our-events/history-in-a-post-truth-world> (дата звернення: 23.02.2020).
21. Jones J. History in a «Post-Truth» Era. *Not Even Past*. URL: <https://notevenpast.org/history-in-a-post-truth-era/> (дата звернення: 23.02.2020).
22. Mieliekiestsev K. Ukrainian-Polish partnership on the path of Ukraine's association and integration with the European Union: the Polish side's issues and interests (2012–2015). *Economic and law paradigm of modern society*. Banska Bystrica: Scientific Consulting Community s. r. o. «Open Europe», 2017. № 2. pp. 187–192.
23. Stolee G. Caton St. Twitter, Trump and the base: a shift to a new form of presidential talk? *Signs and society*, v. 6, n. 1, 2018. PP. 147–165. URL: <https://doi.org/10.1086/694755> (дата звернення: 25.02.2020).
24. Twitter забанил аккаунт Михаила Добкина. *tk.media*. 25 січня 2019. URL: <https://tk.media/news/twitter-zabanil-akkaunt-mihaila-dobkina-2020-01-25> (дата звернення: 25.02.2020).
25. Meaning of post-truth in English. *Lexico powered by Oxford*. URL: <https://www.lexico.com/definition/post-truth> (дата звернення: 23.02.2020).
26. Ukraine. *Twitter*. URL: <https://twitter.com/Ukraine> (дата звернення: 25.02.2020).
27. Ukraine. *Twitter*. 30 травня 2017 р. URL: <https://twitter.com/Ukraine/status/869433723867062272> (дата звернення: 25.02.2020).
28. Ukraine. *Twitter*. 30 травня 2017 р. URL: <https://twitter.com/Ukraine/status/869527444381892608> (дата звернення: 25.02.2020).
29. Ukraine. *Twitter*. 4 листопада 2016 р. URL: <https://twitter.com/Ukraine/status/794488777838305281> (дата звернення: 25.02.2020).
30. Ukraine. *Twitter*. 23 листопада 2017 р. URL: <https://twitter.com/Ukraine/status/933715095007432704> (дата звернення: 25.02.2020).

References

1. Zasnuvannia Moskvу – neobachnyi krok: Poroshenko tonko potrolyv rosiian [*The founding of Moscow was a mistake: Poroshenko subtly trolled the Russians*]. *Apostrof*. April 19, 2020. URL: <https://apostrophe.ua/ua/news/politics/regional-policy/2018-04-19/osnovanie-moskvuyi--oprometchiviyi-shag-poroshenko-tonko-potrollil-rossiyan-/127622> (Retrieved 25.02.2020).

2. Zelenskyi i MZS dosi ne navazhylys vidpovisty Putinu na yoho zaiavy pro «neisnuvannia» ukrainsiv [*Zelensky and the Foreign Ministry still have not dared to respond to Putin's statements about the «non-existence» of Ukrainians yet*]. Priamyi. February 23, 2020 URL: <https://prm.ua/zelenskiy-i-mzs-dosi-ne-navazhilis-vidpovisti-putinu-na-yogo-zayavi-pro-neisnuvannya-ukrayintsiv/> (Retrieved 25.02.2020).
3. Mieliekiestsev, K. I. (2016) Kulturnyi ta tsyvilizatsiinyi aspekt novitnikh polsko-ukrainskykh vidnosyn (2005–2011) [*Cultural and civilizational aspect of the contemporary Polish-Ukrainian relations (2005–2011)*]. Literatura ta kultura Polissia / chief ed. H. V. Samoilenko. Nizhyn: M. Hohol NDU, 200–210.
4. Mieliekiestsev, K. I. (2017) Polish-Ukrainian relations and the issue of historical grievances in the societies of two countries. Istorychni i politolohichni doslidzhennia. Vinnytsia: Vasyly' Stus DonNU. № 1, 270–283.
5. Mieliekiestsev, K. I. (2017) Initsiatyvy ta metodolohichni pidkhody ukrainskykh i polskykh istorykiv shchodo poshuku spilnoi pozytsii stosovno problemnykh pytan istorii (2015–2017) [*Initiatives and methodological approaches of Ukrainian and Polish historians to find common ground on problematic issues of history (2015–2017)*]. Hosudarstva Tsentralnoi y Vostochnoi Evropy v ystorycheskoi perspektyve: sb. nauchn. st. po mat. mezhd. nauchn. konf. Pynsk: 24–25 noiabria 2017 h.; chief ed. R. B. Hahua. Pynsk : Polesskiy hosudarstvennyi universytet. Vol. 1. №. 1, 145–150.
6. MZS vyklykalo posla Polshchi pislia krytyky vshanuvannia diiachiv UNR i OUN [*The Foreign Ministry summoned the Polish ambassador after the criticism regarding celebration of the UNR and OUN personalities*]. Ukrainska pravda. January 8, 2020 URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/01/8/7236840/> (Retrieved 26.02.2020).
7. MZS nahadalo Polshchi, shcho ukrainsi ne buly «koloborantamy tretogo reikhu» [*The Foreign Ministry reminded Poland that the Ukrainians weren't «Third Reich collaborationists»*]. Espresso. January 26, 2018. URL: https://espreso.tv/news/2018/01/26/mzs_nagadalo_polschi_scho_ukrayinci_ne_buly_quotkoloborantamy_tretogo_reykhuhquot (Retrieved 25.02.2020).
8. Ninichuk, A. V. (2019) Mistsia natsionalnoi pam'iaty v suchasnykh ukrainsko-polskykh vzaiemynakh (1991–2018 roky) [*The places of national memory in the contemporary Ukrainian-Polish relations (1991–2018)*]: avtoref. dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.01. Yury Fedkovych Chernivets. nat. un. Chernivtsi.
9. Povzyk, R. Chomu molod ne chytaie? [*Why won't the youth read?*] Internet-vydannia Poltavshchyna. URL: <https://blog.poltava.to/povzyk/3683/> (Retrieved 23.02.2020).

10. Pohuliaievskiy, M. (2020) V ukrainskomu MZS vidpovily na zaiavu Izrailiu shchodo antysemityzmu [The Ukrainian Foreign Ministry's diplomats responded to Israel's statement on antisemitism]. *Hromadske*. January 14. URL: <https://hromadske.ua/posts/v-ukrayinskomu-mzs-vidpovili-na-zayavu-izrayilyu-shodo-antisemitizmu> (Retrieved 25.02.2020).
11. Polityka pam'iaty v teoretychnomu ta praktychnomu vymirakh: materialy konferentsii 2016–2019 rr. (2019) [Politics of memory in theoretical and practical contexts: conference materials in 2016–2019]. Rosa Luxemburg Fund [and oth.]. Rivne: Volynski oberehy.
12. Putyn snova zavel «pesniu» ob odnom narode s ukraintsamy [Putin's up to his old tune about being one people with the Ukrainians]. *Ukrainska pravda*. February 21, 2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2020/02/21/7241217/> (Retrieved 23.02.2020).
13. Serdiuk V. Viina za istoriiu: chy ye v superechtsi Polshchi ta RF mistse dlia Ukrainy [The war for history: what does the feud between Poland and the Russian Federation mean for Ukraine]. *Yevropeiska pravda*. January 30, 2020. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2020/01/30/7105744/> (Retrieved 26.02.2020).
14. Stattia Ministra zakordonnykh sprav Ukrainy Pavla Klimkina «Ukraina i Polshcha. Vyprobuvuvannia istoriieiu» [Foreign Minister of Ukraine Pavlo Klimkin's article «Ukraine and Poland. Tested by history»]. Ukrainian Embassy in Latvia. March 02, 2018. URL: <https://latvia.mfa.gov.ua/news/63397-stattya-ministra-zakordonnih-sprav-ukrajini-pavla-klimkina-ukrajina-i-polyshha-viprobuvuvannya-istorijeju-sajt-zbruc> (Retrieved 26.02.2020).
15. «Tviter-dyplomatiia. Yak novitni tekhnolohii mozhut posylyty mizhnarodni pozysii Ukrainy?» (Doslidzhennia) [«Twitter-diplomacy. How can modern technologies strengthen Ukraine's positions on the international arena?» (A Study)]. Instytut svitovoi polityky. Hlavkom. January 16, 2013. URL: <https://glavcom.ua/publications/119759-%C2%ABtviter-diplomatija.-jak-novitni-tehnologiji-mozhut-posilyty-mizhnarodni-pozitsiji-ukrajini-%C2%BB-doslidzhennja.html> (Retrieved 25.02.2020).
16. U MZS RF zvinuvatly Ukrainu v «napadi» na Rosiiu cherez snihuriv [The Russian Federation's Foreign Ministry diplomats blamed Ukraine for “attacking” Russia over bullfinches]. *UNN*. January 31, 2018. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1712742-u-mzs-rf-zvinuvatili-ukrayinu-v-napadi-na-rosiyu-cherez-snihuriv> (Retrieved 25.02.2020).
17. U MZS Ukrainy vidpovily na zaiavy eks-prezydenta Chekhii pro provokuvannia Putina [Ukraine's Foreign Ministry diplomats responded to statements from the

- ex-President of the Czech Republic about provoking Putin*]. *Sohodni*. January 8, 2019. URL: <https://www.segodnya.ua/ua/politics/v-mid-ukrainy-otvetili-na-zayavleniya-eks-prezidenta-chehii-o-provocirovanii-putina-1204088.html> (Retrieved 26.02.2020).
18. Černín D. Role historie v době post-faktické [The role of history in the post-truth era]. *Člověk v postfaktické společnosti*. Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové. 2018.
 19. Gehrke J. Ukrainian President Volodymyr Zelensky criticizes Putins geopolitical ambitions. *Washington Examiner*. February 22, 2020. URL: <https://www.washington-examiner.com/policy/defense-national-security/ukrainian-president-volodymyr-zelensky-criticizes-putins-geopolitical-ambitions> (Retrieved 26.02.2020).
 20. History in a Post-Truth World. *Collegium Civitas*. URL: <https://www.civitas.edu.pl/en/our-university/our-events/history-in-a-post-truth-world> (Retrieved 23.02.2020).
 21. Jones, J. History in a «Post-Truth» Era. Not Even Past. URL: <https://notevenpast.org/history-in-a-post-truth-era/> (Retrieved 23.02.2020).
 22. Mieliekiestsev K. Ukrainian-Polish partnership on the path of Ukraine's association and integration with the European Union: the Polish side's issues and interests (2012–2015). *Economic and law paradigm of modern society*. Banska Bystrica: Scientific Consulting Community s. r. o. «Open Europe», 2017. №2, 187–192.
 23. Stolee G. Caton St. Twitter, Trump and the base: a shift to a new form of presidential talk? *Signs and society*, v. 6, n. 1, 2018, 147–165. URL: <https://doi.org/10.1086/694755> (Retrieved 25.02.2020).
 24. Twitter zabanyl akkaunt Mykhayla Dobkyna [*Twitter banned Mikhail Dobkin's account*]. *tk. media*. January 25, 2019. URL: <https://tk.media/news/twitter-zabanyl-akkaunt-mihaila-dobkina-2020-01-25> (Retrieved 25.02.2020).
 25. Meaning of post-truth in English. *Lexico powered by Oxford*. URL: <https://www.lexico.com/definition/post-truth> (Retrieved 23.02.2020).
 26. Ukraine. *Twitter*. URL: <https://twitter.com/Ukraine> (Retrieved 25.02.2020).
 27. Ukraine. *Twitter*. 30 травня 2017 р. URL: <https://twitter.com/Ukraine/status/869433723867062272> (Retrieved 25.02.2020).
 28. Ukraine. *Twitter*. 30 травня 2017 р. URL: <https://twitter.com/Ukraine/status/869527444381892608> (Retrieved 25.02.2020).
 29. Ukraine. *Twitter*. 4 листопада 2016 р. URL: <https://twitter.com/Ukraine/status/794488777838305281> (Retrieved 25.02.2020).
 30. Ukraine. *Twitter*. 23 листопада 2017 р. URL: <https://twitter.com/Ukraine/status/933715095007432704> (Retrieved 25.02.2020).